TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ: DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Editörler
Prof. Dr. İlyas Topsakal & Alperen Kürşad Zengin

TESAM
Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Merkezi
Center for Economic, Political and Strategic Research

nobel

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ: DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI
Editörler: Prof. Dr. İlyas Topsakal & Alperen Kürşad Zengin

TESAM Kitaplığı No. : 2
ISBN : 978-605-70670-2-9
E-ISBN : 978-605-70670-3-6
Basım Sayısı : 1. Basım, Ağustos 2021

© Copyright 2021, TESAM KİTAPLIĞI, Sertifika No.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"TESAM Kitaplığı", Nobel Akademik Yayıncılık ve TESAM'ın (Türkiye Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi) ortak markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Suat Kaymak -suat@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Lale Yalçın -laleenobel@gmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı Sorumlusu : Yavuz Şahin -yavuz@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Sarıyıldız Ofset Amb. Kağ. Paz. San. ve Tic. Ltd Sertifika No.: 23593
İvedik Ağaç İşleri San. Sit. 1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Topsakal, İlyas., Zengin, Alperen Kürşad.
Türkiye-Rusya İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını / *Editörler: İlyas Topsakal & Alperen Kürşad Zengin*
1. Basım. XXII + 470 s. 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-70670-2-9
E-ISBN: 978-605-70670-3-6
1. Türkiye-Rusya İlişkileri 2. Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika 3. Bölgesel Çalışmalar ve Jeopolitik 4. Güvenlik Stratejileri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com-
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com / www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

BÖLÜM YAZARLARI

GİRİŞ - TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK GÜVENLİĞİ VE RUSYA İLE "GRİ ALANDA" İKİLİ İLİŞKİLER

Prof. Dr. İlyas Topsakal - İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, ilyastopsakal@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-1415-4898

Alperen Kürşad Zengin - Doktora Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi ATASAREN Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı, zengin.alperenkursad@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2254-6680

Birinci Bölüm
TARİHSEL BOYUT

DİPLOMASİ BOYUTUYLA OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ (BAŞLANGICINDAN 19. YÜZYILA KADAR)

Doç. Dr. Oktay Berber - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, oktayberber@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1609-3171

KIRIM SAVAŞI'NDAN 1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NA RUS SİYASİ LİTERATÜRÜNDE OSMANLI DEVLETİ'NE VE TÜRKLERE BAKIŞ

Prof. Dr. Kezban Acar - Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, kacar45@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-4702-9778

II. NİKOLAY DÖNEMİNDEN BOLŞEVİK DEVRİMİNE KADAR OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ (1897-1917)

Dr. Öğr. Üyesi Aslı Yiğit Gülseven - Atılım Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, asli.gulseven@atilim.edu.tr ORCID: 0000-0002-9325-2965

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE TÜRK-SOVYET RUSYA İLİŞKİLERİ (1897-1917)

Arş. Gör. Ali Demirel - İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Tarih Bölümü, ali.demirel@izu.edu.tr, ORCID: 00000002 3638 8946

LOZAN MÜZAKERELERİNDE SOVYET RUSYA (1922-1923)

Dr. Öğr. Üyesi Bülent Atalay - Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, bulentatalay@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3338-3098

TÜRKİYE-SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE EKSEN KAYMASI (1939-1953)

Dr. Öğr. Üyesi Ferit Yücebaş - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, feritycebas@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4645-1734

TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİNDE KARS VE ARDAHAN'IN İADESİ MESELESİ (1945-1953)

Dr. Öğr. Üyesi Gürbüz Arslan - Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, arslan-gurbuz@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9973-8755

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ

Dr. Öğretim Görevlisi Yelda Tutar Serter - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, yeldatutar@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0198-8589

YUMUŞAMA DÖNEMİ TÜRKİYE-SSCB İLİŞKİLERİ: SİYASET VE GÜVENLİK BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Arş. Gör. Seçkin Baykal - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (NEVÜ) İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, seckinbaykal@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5449-688X

Arş. Gör. Dr. Çağla Mavruk Cavlak - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (NEVÜ) İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, cmavrukcavlak@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1079-8442

SİYASİ GERGİNLİKTEN EKONOMİK İŞ BİRLİĞİNE: SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ (1945-1991)

Dr. Öğr. Üyesi Murat Kasapsaraçoğlu - Antalya Bilim Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, murat.kasapsaracoglu@antalya.edu.tr, ORCID: 0000 - 0003 - 4786 - 6592

SOĞUK SAVAŞ'IN SONUNDAN MİLENYUM ÇAĞINA GEÇİŞTE TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ: TEHDİTLER, FIRSATLAR VE İŞ BİRLİĞİ OLANAKLARI

Öğr. Gör. Kemal Gökçay - Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü, kemal.gokcay@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6121-3793

İkinci Bölüm
BÖLGESEL BOYUT

ORTA ASYA BOYUTUNDA TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. Güngör Şahin - Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ATASAREN) Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, gsahin@msu.edu.tr, gungor_sahin@yahoo.com, ORCID:0000-0001-6296-8568

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİNDE KAFKASYA'NIN YERİ VE ÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Murat Jane - İstanbul Aydın Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İAÜ GLOBDEM Müdürü, muratjane@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2409-131X

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA AZERBAYCAN-TÜRKİYE-RUSYA POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Hasan Bayramov - Bakü Devlet Üniversitesi Pedaqoji Elmlər bayramov.hasan@mail.ru, ORCID: 0000-0003-2415-0284

KIRIM'IN İLHAKI SONRASINDA KARADENİZ'DE DEĞİŞEN DENGELER VE TÜRKİYE-RUSYA REKABETİ

Osman Tekin - Yüksek Lisans Öğrencisi ve Doktora Öncesi Rusça Hazırlık Programı Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi ve Saint Petersburg Devlet Üniversitesi, osmantkn.13@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5989-1408

RUS STRATEJİK DÜŞÜNCESİNDE ORTA DOĞU: RUSYA'YI ANLAMAK İÇİN BİR KILAVUZ

Dr. Muammer Öztürk - Araştırmacı, ozturkmr@yahoo.de, ORCID: 0000-0002-0424-6185

Üçüncü Bölüm
GÜVENLİK, EKONOMİ VE SİYASAL BOYUT

BOZKURT İLE AYI'NIN MÜCADELESİ: TÜRKİYE-RUSYA FEDERASYONU POLİTİK/ASKERÎ İLİŞKİLERİNDE SORUNLU ALANLAR

Arş. Gör. Dr. Yusuf Yıldırım - Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, yyildirim@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1733-9073

Arş. Gör. Harun Aras - Manisa Celal Bayar Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, harunnarass@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3013-6051

JET KRİZİNDEN TÜRK AKIMINA TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE KİRPİ MESAFESİ: REKABET Mİ İŞ BİRLİĞİ Mİ?

Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Akçapa - Bursa Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mevlut.akcapa@btu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7123-3317

EKONOMİ VE ENERJİ POLİTİKALARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Remzi Bulut - Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, rbulut@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1169-2949

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNE DIŞ TİCARET YÖNÜNDEN BİR BAKIŞ: İKİ YANLI SEKTÖREL BİR ANALİZ

Arş. Gör. Erdem Ateş - Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, erdem.ates@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1459-9555

TÜRKİYE-RUSYA DIŞ TİCARETİ VE KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLERİ: 2000-2019 DÖNEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Kazım Sarıçoban - Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, kazimsaricoban@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6578-3702

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU'NDA TÜRKİYE VE RUSYA İLİŞKİLERİ

Dr. Öğretim Görevlisi Sevinç Öztürk - Bitlis Eren Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, sevincozzturk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8227-648

TAKDİM

Mevcut uluslararası sistem; ne Soğuk Savaş döneminin nükleer gücü temel alan iki kutuplu yapısına ne de Soğuk Savaş sonrası ABD egemenliğindeki liberal düzene benzemektedir. Çok kutupluluğun önemli bir şekilde vurgulandığı ve güç parametrelerinin Batı Yarımküreden Asya'ya doğru kaydığı günümüz dünya düzeninde bölgeselleşme eğilimi küreselleşmenin de etkisiyle kendini göstermiş, bazı jeopolitik güç boşlukları oluşmuştur. ABD'nin göreli gerileyişinin ortaya çıkardığı bu güç boşlukları, bölgesel olarak güçlenen devletler tarafından doldurulmaya çalışılırken, böylesi bir ortamda Türkiye ve Rusya'nın önemi hem jeopolitik olarak hem de güç kapasiteleri bakımdan önem arz etmektedir.

Türkiye-Rusya ilişkilerinin tarihinde belki de tekrarlı olarak benzeşen ve bazı yönleriyle de ayrışan münasebet süreçlerinin değerlendirilmesi, "birbirini hesaba katmadan kendine rol biçemeyecek" ikili ilişkiler doğasının anlaşılması adına mihenk taşı olurken, etkileri bakımından uluslararası sistem düzeyinde bir kapasiteye erişmesi de beklenebilir. Bu ilişkiler kümesinin negatif ya da pozitif yönlü işlemesi durumu elbette uluslararası sistemin yapısal dinamiklerden etkilenebilecekken, neredeyse 500 yıllık münasebet sürecinin varlığı da gözden kaçırılmamalıdır.

TESAM bünyesinde gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada; hem tarihsel bir arka plan hem de olayları ve diğer dinamikleri kapsayan bir bütünlük ortaya koymaya çalıştığımız için, uluslararası ilişkiler disiplini ve güvenlik stratejileri gibi daha birçok alandaki araştırmacılara yararlı olabilmeyi umut ediyoruz. Bu bakımdan başta; çalışmamızın meydana gelmesinde *hüsnütalil* olan katılımcılara, çalışmaların değerlendirilmesi ve ulaşımı sürecinde elektronik lojistiği sağlayan TESAM çalışanlarına şükranlarımızı sunarız. Elbette her çalışma da olduğu gibi belli başlı eksikliklerin olabileceğini en baştan kabul ederek, okurların bizleri mazur görmesini temenni ediyoruz.

Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL

Alperen Kürşad ZENGİN

ÖNSÖZ

Türkiye'nin; bölgesel bir güç olarak kabul gördüğü aynı zamanda yükselen bir güç olarak uluslararası sistemdeki etkinliğini kademeli olarak arttırdığı günümüz uluslararası sisteminde, kendi jeopolitik kodlarını millî güvenlik ve millî çıkarlarına göre belirlemeye doğrudan ilerlemesi kaçınılmazdır. Bu bakımdan Türkiye'nin başta sınır komşuları olmak üzere, yakın jeopolitiğindeki diğer devletlerle olan ilişkileri elbette büyük önem taşımaktadır. Jeopolitiği kerteriz olarak alan bu ilişki modellemesi, Türkiye'nin hem bölgesel hem de uluslararası sistem düzeyinde kendine biçtiği rolü oynaması adına uygun bir metot oluşturabilir.

Rusya ile ilişkiler, ona coğrafi olarak yakın olan bütün devletler için bir önem arz ederken, tarihi 15. yüzyıla kadar götürülebilecek Türk-Rus ilişkileri daha ciddi muhtevalar taşıdığı için günümüzdeki mevcut dinamiklerle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğin temel çıkış noktası, Türkiye ve Rusya'nın jeopolitik tasavvurlarının çakıştığı, çatıştığı ve bazen de uyum gösterebildiği bir doğrultuda ilerlerken, ikili ilişkilerin sürdürülebilirlik ve belirlen(-e) bilirlik düzeylerini kapsamaktadır.

Bu kitabın ana amacı; Türkiye-Rusya ilişkilerinin maiyetini geçmişten günümüze, olayları ve politik düzlemleri ele alarak ilişkilerin geleceği hakkında bir çerçeve sunmaktır. Çalışmamız bir giriş makalesi ile başlayarak, "Tarihsel Boyut", "Bölgesel Boyut" ile "Güvenlik, Ekonomi ve Siyasal Boyut" olmak üzere 3 bölümden oluşmakta ve 23 makaleden meydana gelmektedir.

Tarihsel Boyut bölümünde; Doç. Dr. Oktay Berber ilişkilerin başlangıcı olarak kabul görülen 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadarki olayları geniş bir şekilde ele alırken, Prof. Dr. Kezban Acar, hem dönemin uluslararası sistemi hem Karadeniz'deki mücadele hem de Türk-Rus ilişkileri için önemli bir kırılma olayı olan 1877- 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı ve Türklere bakışı Rus siyasi literatürü açısından ele almaktadır. Dr. Öğr. Üyesi Aslı Yiğit Gülseven, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Balkan Savaşları sonucunda dolaylı ve/veya doğrudan karşı karşıya geldiği, I. Dünya Savaşı'nda düşman saflarda yer aldığı Rusya'da patlak veren Bolşevik Devrimi'ni hazırlayan sürecin ikili ilişkilerin seyrine etkilerini ele alırken, Arş. Gör. Ali Demirel Millî Mücadele döneminde uluslararası tanınmaya ve emperyalizme karşı bir duruşla yakınlaşan Türk-Sovyet ilişkilerini değerlendirmektedir. Yaklaşık bir asır önce gerçekleşen Lozan Müzakerelerinde, Sovyet

Rusya'nın Boğazlar meselesindeki tutumu ve ikili ilişkilerdeki etkisini inceleyen Dr. Öğr. Üyesi Bülent Atalay, günümüzde dahi gündeme gelen, sıcaklığını koruyan bu hususta tarihsel bir bakış açısı sunmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Ferit Yücebaş, II. Dünya Savaşı'nın başlamasından, Türkiye'nin NATO'ya dâhili ve Stalin'in ölümüne kadarki gelişmeleri, dönemin dinamiklerini göz önüne alarak değerlendirirken, Dr. Öğr. Üyesi Gürbüz Arslan Türk-Rus ilişkilerinde önemli bir kırılma noktası olan Sovyet Rusya'nın Kars ve Ardahan özelinde toprak taleplerini, birincil kaynakların kullanılmasıyla değerlendirmektedir. Dr. Yelda Tutar Serter, Demokrat Parti dönemindeki ilişkileri özellikle Orta Doğu bölgesindeki gelişmeler üzerinden değerlendirirken, Arş. Gör. Seçkin Baykal ve Arş. Gör. Dr. Çağla Mavruk, Soğuk Savaş'ta "yumuşama" dönemi (1960-1980) olarak tabir edilen süreçte, hem uluslararası olayların hem de her iki ülkenin iç ve dış politik değişimlerinin ikili ilişkilere etkisini incelemiştir. Dr. Öğr. Üyesi Murat Kasapsaraçoğlu ise Soğuk Savaş dönemindeki ilişkilere genel bir çerçevede ele alıp, ekonomik iş birliği süreçlerine odaklanırken, Öğr. Gör. Kemal Gökçay, uluslararası sistemin doğrudan yapısal bir dönüşüme uğramasına neden olan Sovyetler Birliği'nin 1991 yılındaki dağılmasından 2000 yılların ilk dönemlerine kadarki süreci, genel olarak ilişkilere atfedilen rekabetten iş birliğine mevhumu üzerinden değerlendirmektedir.

Bölgesel Boyut bölümünde, Doç. Dr. Güngör Şahin, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ilişkilerini merkeze alarak, bölgenin jeopolitik önemi doğrultusunda Rusya ile ilişkilerin seyrini incelerken, Dr. Öğr. Üyesi Murat Jane, tarihsel süreçte Kafkasya bölgesi üzerindeki Türk-Rus rekabetinin ana hatlarını çizerken, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden günümüze kadarki zaman diliminde başta Azerbaycan-Ermenistan çatışması olmak üzere bölge üzerinde enerji hatlarını değerlendirmiş ve Türkiye ile Rusya'nın bölgeye yönelik vizyonlarını ortaya koymuştur. Prof. Dr. Hasan Bayramov, Türkiye-Rusya ilişkilerinde Azerbaycan'ın kesişen jeopolitiğini merkeze alıp, uluslararası sistemde Türkiye'nin büyüyen rolüne değinerek Türkiye-Rusya-Azerbaycan üçlüsünün birlikte atabilecekleri adımları belli bir çerçevede değerlendirmektedir. Osman Tekin, Kırım'ın ilhakı sürecini ve Karadeniz'in güvenliği hususunu, Türkiye ve Rusya'nın askerî kapasitelerini ve silahlanma durumlarını göz önüne alırken, Dr. Muammer Öztürk Rus stratejik aklı üzerinden, Rusya'nın tarihsel süreç içerisinde Orta Doğu'ya yönelik politikalarını incelerken, Türkiye ile kesişen politik konuları değerlendirmektedir.

Güvenlik, Ekonomi ve Siyasal Boyut bölümünde, Arş. Gör. Yusuf Yıldırım ve Arş. Gör. Harun Aras özgün bir başlıkla Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye-Rusya ilişkilerinin sorunlu alanlarını siyasi ve askerî boyutlarda ele alırken,

Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Akçapa son dönemde Türkiye-Rusya ilişkilerini açıklamakta sık sık kullanılan "kirpi ikilemi" kavramına açıklık getirerek, Jet Krizi ve Türk Akımı projesiyle ilişkilerin rekabet-iş birliği sarkacındaki sallantısını ve geleceğe yönelik seyrini tartışmaktadır. Türkiye-Rusya ilişkilerinin, Soğuk Savaş'ın son dönemlerinden günümüze kadarki süreçte en önemli belirleyici unsurlarından biri olan enerji ticareti ve buna bağlı olarak ekonomik girdilerini ele alan Dr. Öğr. Üyesi Remzi Bulut, doğal gaz, petrol ve nükleer güç santrali alanlarında ikili ticareti incelemektedir. Arş. Gör. Erdem Ateş Türkiye ve Rusya'nın ticari ilişkilerine tarihsel bir açıdan bakarken özellikle dış ticaret dengesine yönelik bir analiz sunmaktadır. Dr. Öğr. Üyesi Kazım Sarıçoban, 2000'li yıllarda Türkiye ve Rusya'nın dış ticaretlerine yönelik karşılaştırmalı bir analiz sunmaktadır. Son olarak Dr. Öğr. Gör. Sevinç Öztürk oldukça özgün bir çalışma konusuyla, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Türkiye-Rusya ilişkilerinin uzlaşan ayrışan ve ideal noktalarını, birçok farklı dinamiği temel alarak incelemektedir.

Editörler

Prof. Dr. İlyas Topsakal

Alperen Kürşad Zengin

Haziran-2021

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

TAKDİM ..... **vii**

ÖNSÖZ ..... **ix**

GİRİŞ
TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK GÜVENLİĞİ VE RUSYA İLE "GRİ ALANDA" İKİLİ İLİŞKİLER **1**
İlyas Topsakal - Alperen Kürşad Zengin

Giriş 1
1. Türkiye'nin Jeopolitiğine Millî Güvenlik Eksenli Bakış 2
2. Türkiye-Rusya İlişkilerinde Gri Alan Mantığı 3
Sonuç 5
Kaynakça 6

Birinci Bölüm
TARİHSEL BOYUT

DİPLOMASİ BOYUTUYLA OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ (BAŞLANGICINDAN 19. YÜZYILA KADAR) **9**
Oktay Berber

Giriş: Kavramlar, Dönemler, Kaynaklar 9
1. İlk Diplomatik İlişkiler: Dostluk Dönemi 12
2. Çarlık Dönemi: Dostluktan Rekabete 13
2.1. İlk Antlaşma 16
3. Güçlerin Eşitliğinin Başlangıcı: İstanbul Antlaşması 17
3.1. Çarlık Rusya'nın Sürekli Diplomasiye Geçişi: İlk Daimî Elçi Tolstoy 18
4. Gücü Dengeleme Çabaları: Rus Diplomatların Unvan Israrı 20
5. Rusya'ya Büyük Devlet Statüsünün Verilmesi ve Osmanlı Elçilerinin Petersburg'daki Çabaları 23
6. Osmanlı-Rus Diplomasisindeki Son Kırılmalar: Rus Yükselişi 26
Sonuç 28
Kaynakça 30

KIRIM SAVAŞI'NDAN 1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NA RUS SİYASİ LİTERATÜRÜNDE OSMANLI DEVLETİ'NE VE TÜRKLERE BAKIŞ 33
Kezban Acar

Giriş 33
1. Kırım Savaşı Döneminde Osmanlı Devleti'ne ve Türklere Bakış 34
2. 93 Harbi ve Diplomaside Osmanlı Devleti'ne Bakış 40
Sonuç 52
Kaynakça 54

II. NİKOLAY DÖNEMİNDEN BOLŞEVİK DEVRİMİNE KADAR OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ (1897-1917) 57
Aslı Yiğit Gülseven

Giriş 57
1. II. Nikolay'ın Tahta Çıkışından II. Meşrutiyet'e Kadar Rus-Osmanlı İlişkileri (1897-1908) 57
1.1. II. Nikolay ve Reformlar 58
1.2. Osmanlı-Alman Yakınlaşması ve Rusya 59
1.3. 1905 Rus İhtilali ve Bab-ı Ali'nin Tepkisi 59
1.4. Savaşa Giderken İttifakların Kurulması 60
1.5. Boğazlar ve Rus-İngiliz Yakınlaşması 60
2. II. 1908-1914 Arası Balkanlar ve Kafkasya'da Rus Siyaseti ve Rus-Osmanlı İlişkileri 61
2.1. 1908 İhtilali ve Rusya 61
2.2. Bosna-Hersek Krizi 62
2.3. Boğazların Statüsü Meselesi ve Çarıkov Demarşı 63
2.4. İtalya'nın Trablusgarp İşgali 64
2.5. Rusya ve Balkan Savaşları 65
2.6. Vilayat-ı Şarkiyye'de Reform 67
3. Birinci Dünya Savaşı, Sykes-Picot Antlaşması ve Bolşevik Devriminin Rus-Osmanlı İlişkileri Açısından Önemi 68
3.1. Osmanlı-Alman Yakınlaşması 68
3.2. Kafkas Cephesi ve Sarıkamış Taarruzu (20 Aralık 1914-14 Ocak 1915) 69
3.3. Çanakkale Cephesi - Boğaz Muharebesi 71
3.4. Sykes-Picot Antlaşması ve Bolşevik İhtilali 71
Sonuç 72
Kaynakça 73

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE TÜRK-SOVYET RUSYA İLİŞKİLERİ (1918-1921) 77
Ali Demirel

Giriş 77
1. Türkler ve Sovyetler Arasındaki İlk Temaslar ve Kafkas Seddi Projesi 79
2. Ankara-Moskova Arasında Resmî Görüşmelerin Başlaması 82
3. Doğuda Askerî Gelişmeler ve Ankara-Moskova İlişkilerinde İkinci Dönem ... 87
Sonuç 92
Kaynakça 94

LOZAN MÜZAKERELERİNDE SOVYET RUSYA (1922-1923) 97
Bülent Atalay

Giriş 97
1. Müzakerelerde Boğazlar Meselesi ve Sovyet Rusya 99
Sonuç 111
Kaynakça 112

TÜRKİYE-SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE EKSEN KAYMASI (1939-1953) 115
Ferit Yücebaş

Giriş 115
1. II. Dünya Savaşı'nın Başlaması ve Türk-Sovyet İlişkilerine Yansıması 117
2. Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova Görüşmeleri 118
3. Türk-İngiliz-Fransız Üçlü İttifak Antlaşması ve Sovyetlerin Tutumu 122
4. Türkiye-Almanya Saldırmazlık Anlaşması 123
5. Alman-Sovyet İttifakı Sürecinde Türk-Sovyet İlişkileri 124
6. Türkiye'yi Savaşa Sokma Çabaları ve Türk-Sovyet İlişkileri 124
7. II. Dünya Savaşı Sonrası Sovyetlerin Boğazların Statüsüne ve Toprak Talebine Yönelik Talepleri 128
8. Türkiye'nin Batı Bloğuna Yakınlaşması ve NATO Üyeliği Karşısında Sovyet Tehdidinin Artması 131
9. Türk-Sovyet İlişkilerinin Normale Dönmeye Başlaması 132
Sonuç 133
Kaynakça 134

TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİNDE KARS VE ARDAHAN'IN İADESİ MESELESİ (1945-1953) 137
Gürbüz Arslan

Giriş 137
1. İade Meselesinin Gündeme Gelmesi 138
2. İade Görüşmeleri 143

3. İade Görüşmeleri Sonrası Yaşanan Gelişmeler 145
4. Girişimlerin Durması ve İade Talebinden Vazgeçilmesi 152
Sonuç 158
Kaynakça 159

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ 163
Yelda Tutar Serter

Giriş 163
1. 1923-1945 Yılları Arasında Türk-Sovyet İlişkileri 163
2. 1950-1960 Yılları Arasında Türk-Sovyet İlişkileri 166
Sonuç 174
Kaynakça 175

YUMUŞAMA DÖNEMİ TÜRKİYE-SSCB İLİŞKİLERİ:
SİYASET VE GÜVENLİK BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME 177
Seçkin Baykal - Çağla Mavruk Cavlak

Giriş 177
1. Türkiye'nin Değişen Dış Politikası 178
1.1. Türkiye Batı Blokunda 178
1.2. Çok Taraflı Dış Politikaya Geçiş 179
1.2.1. Küba Füze Krizi 180
1.2.2. Kıbrıs Bunalımı 181
2. Değişen İç Dinamikler ve Türkiye-SSCB İlişkileri 184
2.1. Türkiye'de Darbe Sonrası Dönem 184
2.2. SSCB'de Değişim 185
2.3. İç Politika Değişimlerinin İkili İlişkilere Etkisi 187
Sonuç 190
Kaynakça 192

SİYASİ GERGİNLİKTEN EKONOMİK İŞ BİRLİĞİNE:
SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ (1945-1991) 195
Murat Kasapsaraçoğlu

Giriş 195
1. Türk-Rus İlişkilerinde Gerginlik Dönemi (1945-1965) 196
1.1. Siyasi İlişkiler 196
1.2. Ekonomik İlişkiler 202
2. Türk-Rus İlişkilerinde Yumuşama Dönemi (1965-1991) 205
2.1. Siyasi İlişkiler 205
2.2. Ekonomik İlişkiler 208
Sonuç 210
Kaynakça 212

SOĞUK SAVAŞ'IN SONUNDAN MİLENYUM ÇAĞINA GEÇİŞTE TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ: TEHDİTLER, FIRSATLAR VE İŞ BİRLİĞİ OLANAKLARI 215
Kemal Gökçay

Giriş 215
1. Soğuk Savaş Sonrası Genel Durum ve Siyasi İlişkiler 216
2. İlişkilerde Ekonominin Artan Rolü 221
2.1. Türk-Rus Ticari İlişkilerinin Genel Durumu 221
2.2. Ekonomik İlişkilerde Enerjinin Yeri 222
3. Sosyokültürel Etkileşim 225
4. 21. Yüzyıla Girerken Türk-Rus İlişkileri: Rekabetten İş Birliğine 226
Sonuç 229
Kaynakça 230

İkinci Bölüm
BÖLGESEL BOYUT

ORTA ASYA BOYUTUNDA TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ 235
Güngör Şahin

Giriş 235
1. Orta Asya Cumhuriyetleri ve Rusya 237
2. Orta Asya Cumhuriyetleri ve Türkiye 239
3. Türkiye-Rusya İlişkilerinde Orta Asya 241
4. Türkiye-Rusya İlişkilerinde Çatışma Alanları 244
5. Türkiye-Rusya Ekonomik, Askerî ve Siyasi İş Birliği Alanları 246
Sonuç 249
Kaynakça 250

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİNDE KAFKASYA'NIN YERİ VE ÖNEMİ 253
Murat Jane

Giriş 253
1. 1991-2000 Yılları Arasında Türkiye-RF İlişkilerinde Kafkasya'nın Yeri ve Önemi 254
2. 2000-2008 Yılları Arasında Türkiye-RF İlişkilerinde Kafkasya'nın Yeri ve Önemi 260
3. 2008-2020 Yılları Arasında Türkiye-RF İlişkilerinde Kafkasya'nın Yeri ve Önemi 264
Sonuç 268
Kaynakça 269

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA AZERBAYCAN-TÜRKİYE-RUSYA POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ. 275
Hasan Bayramov

Giriş 275
1. Türkiye-Rusya İlişkileri ve Azerbaycan 277
2. Haydar Aliyev ve Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti 277
3. İlham Aliyev Dönemi Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Politikası 278
4. Azerbaycan-Türkiye-Rusya ve Türkçe Konuşan Devletler Arasında İlişkileri 280
Sonuç 287
Kaynakça 288

KIRIM'IN İLHAKI SONRASINDA KARADENİZ'DE DEĞİŞEN DENGELER VE TÜRKİYE-RUSYA REKABETİ 291
Osman Tekin

Giriş 291
1. Karadeniz'de Güç Mücadelelerinin Tarihsel Gelişimi ve Soğuk Savaş Sonrası Düzen 292
1.1. Karadeniz'de Türk-Rus Rekabetinin Tarihsel Gelişimi 292
1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Karadeniz'de Türk ve Rus Politikaları 294
2. Rusya-Gürcistan Savaşı'nın Türkiye ve Rusya Açısından Bölgesel Sonuçları 296
3. Rusya'nın Kırım'ı İlhakı, Karadeniz'de Aşırı Silahlanması ve Türkiye 298
3.1. Kırım'ın İlhakı Sonrasında Rusya'nın Karadeniz'de Artan Askerî Gücü 299
3.2. Türkiye'nin Yükselen Askerî Gücü ve Karadeniz'de Değişen Dengelere Karşı Reaksiyonu 303
Sonuç 305
Kaynakça 307

RUS STRATEJİK DÜŞÜNCESİNDE ORTA DOĞU: RUSYA'YI ANLAMAK İÇİN BİR KILAVUZ 311
Muammer Öztürk

Giriş 311
1. Devletler ve Stratejik Düşünce 312
2. Rus Stratejik Düşüncesinin Temel İlkeleri ve Dayanakları 314
3. Rus Stratejik Düşüncesinde Türkiye 320
4. Rus Stratejik Düşüncesinde Suriye 323
Sonuç 327
Kaynakça 328

Üçüncü Bölüm
GÜVENLİK, EKONOMİ VE SİYASAL BOYUT

BOZKURT İLE AYI'NIN MÜCADELESİ: TÜRKİYE-RUSYA FEDERASYONU POLİTİK/ASKERÎ İLİŞKİLERİNDE SORUNLU ALANLAR 335
Yusuf Yıldırım - Harun Aras

Giriş 335
1. Bosna-Hersek, Kosova Sorunları ve Balkanlar 336
2. S-300 Füze Bunalımı 338
3. Çeçen ve Kürt Meseleleri: Karşılıklı Kullanılan Kartlar 339
4. Güney Kafkasya (Transkafkasya): Dağlık Karabağ, Güney Osetya ve Abhazya Sorunları 341
5. Ukrayna Müdahalesi 348
6. Suriye Krizi: Büyük Zıtlaşmalar 351
Sonuç 356
Kaynakça 357

JET KRİZİNDEN TÜRK AKIMINA TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE KİRPİ MESAFESİ: REKABET Mİ İŞ BİRLİĞİ Mİ? 363
Mevlüt Akçapa

Giriş 363
1. Jet Krizi Öncesi Türkiye-Rusya Yakınlaşması 365
2. Jet Krizi ile Gerginleşen İlişkiler 368
2.1. Jet Krizi Sonrası Rusya'nın Yaptırımları 369
2.2. Ekonomik Yaptırımlar ve Türkiye-Rusya İlişkilerinin Ekonomi Politiği 370
3. Türkiye-Rusya İlişkilerinde Yeniden Yakınlaşma Süreci ve Türk Akımı 373
3.1. Jet Krizi Bağlamında Türk Akımı Projesindeki Süreklilik ve Değişim 375
3.2. Türk Akımı Projesi ve Jet Krizi Sonrası Gelişmeler 375
3.3. Yeninden İş Birliğine Dönüş ve Türk Akımı 377
Sonuç 378
Kaynakça 379

EKONOMİ VE ENERJİ POLİTİKALARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ 383
Remzi Bulut

Giriş 383
1. Bölgesel Konular ve Politikalar 385
1.1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) 385
1.2. Kafkasya Politikaları 386

1.3. Enerji Transferi ve Türkiye 387
1.3.1 Nabucco Projesi 388
1.3.2. Mavi Akım (Blue Stream) Projesi 388
1.3.3. Türk Akımı (Turk Stream) Projesi 389
2. Enerji Bağlamında Türkiye-Rusya İlişkileri 390
2.1. Türkiye'nin Enerji Kaynakları İthalatı 390
2.1.1. Doğal Gaz İthalatı 391
2.1.2. Petrol İthalatı 394
2.2. Nükleer Enerji Alanında İş Birliği 395
3. Rusya'nın Enerji Politikaları 395
3.1. Rusya'nın Enerji Kaynakları Rezervi 396
3.1.1. Petrol Sektörü 397
3.1.2. Doğal Gaz Sektörü 397
4. Türkiye-Rusya Arasında Karşılaştırmalı Dış Ticaret 398
Sonuç 401
Kaynakça 402

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNE DIŞ TİCARET YÖNÜNDEN BİR BAKIŞ: İKİ YANLI SEKTÖREL BİR ANALİZ 405
Erdem Ateş

1. Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkilerinin Dünü ve Bugünü 408
2. Analiz Yöntemi ve Veri Seti 415
3. Türkiye-Rusya Dış Ticaretinin Analizi 417
Sonuç 421
Kaynakça 422

TÜRKİYE-RUSYA DIŞ TİCARETİ VE KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLERİ: 2000-2019 DÖNEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 425
Kazım Sarıçoban

Giriş 425
1. Türkiye-Rusya Dış Ticaretinin Genel Görünümü (2000-2019) 426
1.1. Türkiye ve Rusya'nın Toplam İhracatı ve Dünya Toplam İhracatı İçindeki Payı 426
1.2. Türkiye ve Rusya'nın Ticaret Açıklık (Bağımlılık) Oranları 427
1.3. Türkiye'nin En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler ve Rusya'nın Konumu 428
1.4. Türkiye'nin Rusya ile Dış Ticareti (2000-2019) 430
1.5. Türkiye'nin Rusya'ya İhracatının Faktör Yoğunluğuna Göre Dağılımı ... 431
2. Veri ve Yöntem 432

2.1. Veri 432
2.2. Ticaret Açıklık (Bağımlılık) İndeksi 432
2.3. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı 433
2.4. İhracat Benzerlik İndeksi 433
2.5. Ticaret Tamamlayıcılık İndeksi 433
2.6. Karşılaştırmalı İhracat Performansı 434
2.7. Endüstri İçi Ticaret İndeksi 434
2.8. Net İhracat İndeksi 435
2.9. Nispi İhracat Avantajı İndeksi 435
3. Türkiye ve Rusya'nın Dış Ticareti ve Karşılaştırmalı Üstünlükleri 436
3.1. Türkiye'nin Rusya ile İhracat Benzerliği ve Ticaret Tamamlayıcılığı 436
3.2. Ülkelerin İhraç Mallarının Faktör Yoğunluklarına (Üretim Teknolojisine) Göre Uzmanlaşma Düzeyleri 439
3.3. Türkiye'nin Rusya ile Endüstri İçi Ticareti 441
3.4. Türkiye'nin Rusya ile Net Ticareti 442
3.5. Türkiye ve Rusya'nın Karşılaştırmalı İhracat Performansları 443
Sonuç 445
Kaynakça 447
EKLER 449
Ek 1. İhraç Mallarının Faktör Yoğunluklarına Göre Sınıflandırılması 449
Ek 2. SITC Rev. 3, Düzey-1 Temel Ürün Grupları 450

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU'NDA TÜRKİYE VE RUSYA İLİŞKİLERİ 451
Sevinç Öztürk

Giriş 451
1. Türkiye-Rusya İlişkilerinde İş Birliği ve Çatışma 453
2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda İlişkilerin Boyutu 456
3. BM Genel Kurulu'nda Uyuşma ve Ayrışma Konuları 461
Sonuç 466
Kaynakça 467